

KAROL GOLÁŇ

PRVÉ ROKY ROBOTNÍCKEHO HNUZIA NA SLOVENSKU

(Vznik Robotníckeho vzdelávacieho spolku Napred)

S mestom Bratislavou sú spojené začiatky robotníckeho hnutia na Slovensku. S touto situáciou v značnej miere súvisí vznik slovenskej sociálnej demokracie na prahu nášho storočia. V tomto zornom uhle dejiny počiatkov bratislavského robotníckeho hnutia presahujú svojím významom regionálnu povahu a je pochopiteľné, že majú osobitné aktuálne značenie.

Z hľadiska vedeckého bádania a zobrazenia má téma príťažlivosť najmä preto, že zemepisné prostredie Bratislavy, jej hospodársky, národnostný, kultúrny a politický vývin určoval v zhustenej miere niektoré zvláštnosti uhorského robotníckeho hnutia, ktoré mali aj celoslovenský dosah. Tak napríklad myslím, že prvé organizačné kroky a ideové zameranie bratislavského robotníckeho hnutia súvisia badateľnejšie s celkovým charakterom a vývinom rakúskeho (viedenského) robotníckeho hnutia ako so vznikom prvých robotníckych organizácií v hlavnom meste krajiny. Blízkosť Viedne znamenala stály prílev organizačných podnetov. Poloha Bratislavy na zložitom etnickom rozhraní viedla k výraznej národnostnej pestrosti priemyselného proletariátu, pričom treba uvážiť aj to, že mesto ako „predmestie Viedne“ pohlcovalo vlny remeselného robotníctva, ktoré sa odrážali od hlavného mesta ríše. Pravdepodobne sa touto cestou dostávali cudzí robotníci (rakúski i ríšski Nemci, Česi, Poliaci) z hospodársky vyspelejších krajín, ktorí už boli oboznámení so socialistickými myšlienkami a prešli rozličnými formami organizačného života, do popredia robotníckeho hnutia.

Vzrast mesta, ako vysvitá zo štatistických údajov, nezávisel temer nijako od pribúdania obyvateľstva z vlastných pevných zdrojov, ale výrazne od prílevu z naddunajského zázemia. Okrem toho pracovalo v Bratislave mnoho robotníkov z blízkych i vzdialenejších susedných obcí. Kým prvá skupina mala dobré predpoklady prispôbiť sa svetonázoru a povahe priemyselného proletariátu, druhá časť ostávala nevydelená z dedinského života a jeho tradičných myšlienkových predstáv. Všetci uvedení činita-

lia sa ukázali byť dôležitými pri nástupe robotníckeho hnutia v Bratislave a určovali jeho organizačnú aj ideologickú úroveň.

Doteraz niet v našej literatúre štúdie, ktorá by sa vyčerpávajúcejším spôsobom zaoberala prvým organizačným úsilím robotníckej triedy v našom hlavnom meste. Práca M. Gosiorovského¹ prispela síce k organickému zaradeniu bratislavského robotníckeho hnutia do jeho celoslovenského prehľadu a vyzdvihla vývinové tendencie, ale prirodzene musela sa obmedziť na najsúhrnnejšiu dejovú osnovu. Povedali by sme, že práca kolektívu pracovníkov Archívu mesta Bratislavy² mala charakter základných informácií.

Pre čitateľov tohto sústavnejšieho náčrtu žiada sa pripomenúť, že z metodologickej stránky nebolo pri spracovaní obťažné prekonávať nebezpečenstvo, vyplývajúce zo spisového fetišizmu, pretože úradných prameňov sa zachovalo pomerne málo. A keďže sa zatiaľ nepodarilo vystopovať osudy vnútornej agendy prvých robotníckych spolkov, význačným zdrojom práce musela byť publicistika (pri nedostatku bratislavskej robotníckej tlačne), najmä buržoázna.

Bratislava bola roku 1867 priemerné priemyslové stredisko. Nenávratne utratila niekdajší politický význam, na jej obchod deštruktívnym spôsobom účinkovala bezprostredná blízkosť Viedne, čo sa týka dovážaného tovaru zo západných štátov. Záviselo od ďalšieho vývinu, či bude nákupným miestom pre Viedeň pri svojej polohe v blízkosti poľnohospodárskych výrobných oblastí alebo exportným miestom pre priľahlé kraje.

Podľa sčítania ľudu malo mesto k 31. decembru 1869 46 540 obyvateľov, z toho 4 743 robotníkov, asi 10 %; stálo teda za Košicami s 25 % robotníctva. Keď k nim prirátame bezmála 4 000 nádenníkov a 1000 ročných sluhov v poľnohospodárstve a lesníctve a vyše 500 robotníkov štatisticky nezadateľných do ustálených výrobných odvetví, môžeme pri zreteli na rodinných príslušníkov usudzovať, že proletárske rodiny tvorili väčšiu polovicu obyvateľstva. O výstavbe priemyselných odvetví svedčí zhruba pomer počtu podnikateľov (2392) k počtu robotníkov (5293): na podnikateľa pripadajú zhruba 2 robotníci, čo ukazuje na prevažný ráz malovýroby, aj keď táto predstava vychádza zo štatistiky skresleného priemeru.

Ako bolo rozvrstvené priemyselné robotníctvo v tomto čase? Zaujímavé je, že v textilnom priemysle pracovalo iba 276 ľudí. Najviac robotníkov pracovalo v chemickom, potravinárskom a tabakovom priemysle (959), pravda, na tomto počte mali najväčší podiel robotníčky v štátnej tabakovej továrni (vyše 500). Značný počet, 940 robotníkov, vykazuje priemysel kovorobný, drevársky a kamenársky. Kožiarsky a „iný“ prie-

¹ Najnovšie *Dejiny slovenského robotníckeho hnutia (1848—1918)*, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1956.

² *K začiatkom robotníckeho hnutia v Bratislave v 19. storočí*, Kolektív pracovníkov AMB pod vedením dr. Dariny Lehotskej. Historický sborník SAVU X, 1952, 95n.

mysel zamestnával 849 robotníkov. Zdá sa, že do rubriky „iný“ a pod heslo „nie priamo produktívne“ s počtom 284 pracujúcich treba zaradiť aj značný počet vo výrobe konfekcie. Potom vysvitne ako menej náhodný zjav, že práve v jednom podniku tohto odvetvia, v továrni na odev J. M. Mandla (podnik vyrastal zo starej manufaktúry na prikrývky a plachty založenej ešte na konci 18. stor.), zrodila sa myšlienka prvého robotníckeho spolku. V stavebnom a umeleckom priemysle zachytila štatistika 789 osôb, v obchode a doprave 646 pracujúcich.³

Zo štatistických údajov vysvitá, že pod predstavou bratislavského proletariátu nemožno vidieť len továrenských robotníkov. Vec sa nám zjaví ešte výraznejšie, keď uvážime, že v bratislavských závodoch bolo roku 1863 len 6 parných strojov s 65 ks, aj keď môže byť, že sa do konca desaťročia ich počet zvýšil. O sústreďení priemyselného robotníctva v jednotlivých podnikoch si možno urobiť predstavu na základe podnikov, ktoré vznikali po roku 1867, keď sa zrýchľovalo tempo kapitalistického hospodárstva. Napríklad „továreň“ na pásy, zlaté a strieborné šnúry, založená roku 1867 Františkom Kühmayerom na Lamačskej ceste, zamestnávala najprv 12 robotníkov. Továreň na drevené klinec Ž. Kanna (1868) mala 5 robotníkov, podnik viedenského továrnikára K. Drexlera, ktorý vyrábala farebné látky, mal 20 robotníkov, papieraň E. Esterházyho pri stanici konskej železnice proti Mlynským nivám 18 robotníkov, továreň na kostové preparáty (J. Ch. Pollak, 1869) v troch továrenských objektoch 40 robotníkov alebo továreň na výrobu vojenského súkna (1869) 107 robotníkov, zo značnej časti žien.⁴ Aj keď sa na začiatku roku 1872 hovorí v meste o 35 „fabrikách“,⁵ väčšia koncentrácia robotníctva v závodoch nastala až v nasledujúcich desaťročiach. Pri úvahách o počte priemyselného robotníctva možno teda vychádzať z predstavy, že robotníci veľkovej výroby a malovej výroby splyývajú, takže netreba hovoriť nijako oddelene o cechových robotníkoch, ktorí sa zúčastňovali na robotníckom hnutí.

Bratislava v období okolo vyrovnania mala z národnostného hľadiska v podstate nemecký charakter. Z celkového počtu obyvateľstva bolo podľa úradnej štatistiky 7/12 Nemcov, 3/12 Maďarov a 2/12 Slovákov.⁶ Aj keď tieto pomery neslobodno premietat' na národnostné rozvrstvenie robotníctva (vplyv slovenského okolia Bratislavy iste pôsobil na väčší počet slovenského robotníctva), jednako v robotníckom hnutí museli mať Nemci vedúcu úlohu. Súviselo to však nepochybne aj s väčšou vzdelanostnou úrovňou nemeckého robotníctva. V Bratislave nebolo slovenských ľudových škôl, stav ľudového vzdelania v župe bol dezolátny, preto i počet analfa-

³ Údaje preberáme zo štatistickej tabuľky, ktorú uverejňuje E. Ledererová, *Počiatky priemyselného kapitalizmu v Uhorsku*, slovenské vydanie SAV, Bratislava 1954, v prílohe 2.

⁴ Dáta čerpáme z rukopisného náčrtu o rozvoji priemyslu v Bratislave v druhej polovici 19. storočia, ktorý zostavili pracovníci AMB pod vedením D. Lehotskej.

⁵ *Pressburger Zeitung* (PZ) z 5. 1. 1872.

⁶ Czilchert K., *Pozsony megye helyrajzi és statistikai leirása*, Budapest 1873, 67.

betov v meste (roku 1870 — 16 541)⁷ istotne postihoval najmä slovenské nekvalifikované robotníctvo.

O postavení bratislavského robotníctva, o jeho životných podmienkach možno si utvoriť zatiaľ iba zlomkový obraz, ako sa nepriamo odrážal v buržoáznej tlači. Z roku 1866 sú naporúdzí údaje o platoch v tabakovej továrni. Platy robotníkov sa pohybovali medzi 80—50 grajciarmi denne, baličky dostávali týždenne 3 zlaté, priadky pri výrobe cigár 1—5 zl. týždenne, robotníčky, ktoré krútili cigary a cigarety, zarobili podľa akosti výkonu 1—3 zl. za týždeň. Pracovalo sa vtedy 12 hodín denne.⁸ V buržoáznej tlači sa uvažovalo mnoho o robotníckych bytoch (proti kolóniám a robotníckym štvrtiam, ktoré vedú „k socialistickým príznakom“) — dôkaz, že stav a ceny bytov ťažko doliehali na robotnícku triedu. Zvyšovali sa stále ceny potravín, napr. ceny mäsa stúpili v rokoch 1867—1872 z 25 na 35 grajciarov za funt. Kým v továrenských podnikoch sa pracovalo 12—13 hodín denne, v drobnej remeselnej výrobe nejestvovalo prakticky nijaké obmedzenie pracovného času a v tlači možno čítať zväš náznaky, že tovariši a učni nemali času ani na spánok; najmä v pekáarskych dielňach sa robilo pravidelne 18 hodín.

Treba hádam vysvetliť nedostatkom energických vodcov, oboznámených s vyspelými organizačnými formami v zahraničí, že v Bratislave v porovnaní s rozsiahlou činnosťou viedenského robotníctva a s oživenou aktivitou robotníkov v Pešti a Budíne pomerne dlho nedochádzalo k význačným činom v robotníckom hnutí. Od júla 1867 účinkoval dočasný výbor bratislavských tlačiarov na čele s Henrichom Faubelom, ktorý poverili vykonať prípravy na založenie pokladnice pre podporovanie chorých a cestujúcich tlačiarov. Hoci založenie spolku bolo prvým znakom ruchu v robotníctve, jednako nezapadalo výrazne do celkovej línie robotníckeho hnutia po vyrovnaní. Založenie spolku nebolo však len číročistým doznievaním situácie z predošlých čias, keď si robotníctvo hľadalo patrónov pre svojpomocné nemocenské pokladnice a tak vlastne zbavovalo majiteľov tlačiarňi povinnosti starať sa o chorých robotníkov. (Ozaj, všetci traja šéfovia vtedajších bratislavských tlačiarňi upísali na výzvu spolku zakladajúce príspevky a zaviazali sa platiť členské.)⁹ Spolok sa stal živnou pôdou pre ďalšie podnety a napríklad spomenutý H. Faubel bol pri kolíske prvého robotníckeho spolku.

Aj keď niet roku 1867 iných stôp po organizovanosti bratislavského robotníctva, jednako netreba predpokladať, že otázka rozporov záujmov práce a kapitálu a ďalšieho vývinu týchto protirečení udržiavala sa ná-

⁷ PZ z 24. marca 1870. — Zo 48 104 školopovinných detí roku 1870 nechodilo vôbec do školy 23 808, v 116 obciach nebolo školy. PZ z 22. januára 1870.

⁸ *Statistische Nachweisungen über das Pressburger Comitát*, Pressburg 1866, 182. — Czilchert, c. d. 217n, uvádza prehľady miezd v jednotlivých odvetviach remeselnej výroby: napr. stolársky tovariš zarobil týždenne 6—10 zl., tesársky pomocník 7,50—9,50 zl., murársky robotník 9—12 zl.

⁹ Kowarik, Orovan, *60 rokov Spolku kníhtlačiarov na Slovensku a v Podkarpatskej Rusí*, Bratislava 1928, 8.

stojčivo v hlavách robotníctva, už pod vplyvom hnutí v blízkych hlavných mestách. Boj, ktorý sa odohrával na pôde viedenského Robotníckeho vzdelávacieho spolku pod heslom proti „mŕtvemu Schulzemu“ za „žijúceho Lassalla“, mal svoju analógiu vo Všeobecnom robotníckom spolku v Pešti. Z udalostí roku 1869, o ktorých bude reč, môžeme usudzovať, že aj na bratislavské robotníctvo pôsobilo svojím princípom nielen učenie Lassalovo, ale aj smer Schulze-Delitzschov. Na konci roku 1868 hlásali bratislavskej buržoázii takéto myšlienky: „Opakujeme, je povinnosťou buržoázie, aby regulovala robotnícke hnutie. Už sa tisne reakcia na štvrtý stav (t. j. robotníctvo), aby ho použila proti našej mladej slobode.“¹⁰ V pokriku sa odzrkadľuje vrenie v bratislavskej robotníckej triede.

O zaktivizovaní bratislavského robotníctva na konci roku 1868 sú napórúdzí správy hodnoverných svedkov. Z nich vysvitá, že v tom čase dozrela myšlienka založiť robotnícky vzdelávací spolok a tak vytvoriť zárodočnú formu ďalšieho združovania a organizovania robotníctva. Podnet vyšiel od robotníkov továrne na odev J. M. Mandla a z kruhov typografov a uskutočňoval ho vedúci najväčšieho objektu spomenutej továrne na konfekciu F. Flexner spolu s prípravným výborom.¹¹

Tak došlo k zakladajúcemu zhromaždeniu, zvolanému na 1. februára 1869 do mestského kasína. Na schôdzi, ktorú otvoril pred početným robotníckym obecnstvom z mnohých priemyselných odvetví dočasný predseda Flexner, vysvetlil člen prípravného výboru Wertheim účel spolku. Podľa zprávy buržoáznej miestnej tlače, ktorá posielala na robotnícke zhromaždenia od tejto chvíle svojich zpravodajcov, vyzdvihol, že účasťou na vedeckých prednáškach, ktoré spolok hodlá organizovať, skvalitnia si členovia výkon v zamestnaní a tak nadobudnú oprávnenie zaujať náležité miesto v spoločnosti. Spolok bude slúžiť aj humánnym cieľom, podporovať chorých členov a tých, ktorí mestom precestúvajú bez prostriedkov. Potom zvolili prítomní 13 členný výbor a poverili ho pripraviť ustavenie spolku, najmä vypracovať návrh stanov. Napokon prednášal Wertheim o Jozefovi II. a jeho dobe.¹²

Organizačné práce postupovali rýchle: 12. februára dočasný výbor vypracoval návrh stanov a veľmi početné zhromaždenie ho 15. februára po krátkej debate prijalo.¹³

Text navrhovaných stanov v porovnaní s novinovým referátom o cieľi robotníckeho spolku má tóninu, z ktorej zaznieva hlas triedne uvedomeľých robotníkov. Na veci nič nemení, že opakujú osnovu obvyklú vcelku u nemeckých robotníckych vzdelávacích spolkov, napr. spolku Vorwärts v Grazi. Podľa jeho stanov vznikol v Bratislave Robotnícky vzdelávací spolok Napred (Arbeiter-Bildungsverein Vorwärts.) Bol to prvý robotnícky spolok na slovenskom území. Pred úradmi bolo jeho cieľom vzdelá-

¹⁰ PZ z 19. nov. 1868.

¹¹ Wahrheit 1899, č. 26.

¹² PZ z 3. februára 1869.

¹³ PZ z 10. a 17. februára 1869.

vacie úsilie: „dvíhať a napomáhať vzdelanie členov, ako aj chrániť a podporovať materiálne záujmy robotníckej triedy, aby robotníci neboli naďalej len užitoční občania štátu, ale stali sa občanmi schopnými používať štátne inštitúcie slúžiace slobode“. Niet pochyby, že vzdelávací cieľ spolku mal kryť predovšetkým politický dosah spolkovej činnosti. Stanovy okrem bežných prostriedkov na uskutočňovanie vzdelávacích cieľov (ako populárne vedecké prednášky, vyučovanie reálií a reči, knižnica a obstarávanie robotníckej periodickej tlače) výslovne uvádzajú jeden z prostriedkov aj „používanie všetkých zákonných prostriedkov na dosiahnutie politických a občianskych práv pre robotnícku triedu“. V koncepcii stanov víťazí presvedčenie, že bratislavskí robotníci nechcú ponechávať rozhodovanie o svojom živote inej spoločenskej triede. Stanovy regulovali vnútorný život spolku: členom sa mohol stať každý robotník od 16 rokov, ktorý zaplatí zápisné (25 gr.) a mesačný príspevok v sume 30 gr. Spolok mal poskytovať pomoc a podporu nešťastným členom, postihnutým biedou, ako aj ich vdovám a sirotám.¹⁴

V nasledujúcich týždňoch spolok vyvíjal organizačné úsilie a prejavoval mnoho náznakov svojho mladého života. Dôležité bolo uznesenie na zhromaždení 23. februára, aby spolok vyzval všetkých robotníkov v Bratislave a v okolí, aby vstúpili do spolku.¹⁵

Noví členovia sa zapisovali na prednáškových večeroch, ktoré vlastne splyvali s členskými týždennými schôdzkami.

Z programu vzdelávacej činnosti, zachyteného iba zlomkovite v dennej tlači, vysvitá predovšetkým značné úsilie o ideologickú orientáciu členstva. Hoci nie sme informovaní o obsahu prednášok, už ich problematika (Francúzska revolúcia, „svojpomoc“ a „štátna pomoc“, robotnícke asociácie, meštiacka veda a umenie v stredoveku, kritika schulze-delitzschovských zásad) jasne ukazujú, že v spolku vnášali do robotníckych myslí názory, ktoré zodpovedali triednym záujmom robotníckej triedy.¹⁶

O čulej aktivite v spolku a o tom, ako spolkový život držal krok so sú-

¹⁴ PZ zo 17. febr. 1869. Láskavosťou M. Gosiorovského mohol som použiť fotokópiu stanov z mája 1869, zachovaných vo vytlačennom exemplári v Krajinskom archíve v Budapešti (č. OLBM 4897-XIII-1869).

¹⁵ PZ z 24. a 27. febr. 1869. Výzva sa nezachovala, a preto nevedno, akou mierou zasiahla aj slovenské robotníctvo.

¹⁶ PZ zo 6., 13., 16., 20. a 23. marca 1869. Pre pochopenie situácie v spolku v prvých týždňoch činnosti uvádzame tento prehľad: 23. februára. Pokladník spolku E. Niemczyk vysvetľoval význam znalosti jazykov. Wertheim prednášal o Francúzskej revolúcii. Niemczyk prejavil ochotu viesť pre členov bezplatný kurz francúzštiny. — 1. marca. Prednášal Niemczyk o svojpomoci a štátnej pomoci. H. Faubel o robotníckych asociáciách. — 15. marca. Prednášali: Zimmermann na tému Meštiacka veda a umenie v stredoveku, Wertheim o štátnikoch (Napoleon, Metternich, Lincoln, Bismarck a Beust). Niemczyk hovoril „o nesplniteľných princípoch, ktoré odporúčajú robotníckym spolkom ako hlavné zásady“. — 18. marca. Výborová schôdzka. — 22. marca. Členské zhromaždenie so správami dočasných funkcionárov. Oznámenie, že v najbližšom čase sa otvorí kurzy z reálnych predmetov, vyložia časopisy a noviny. Informácie o budúcej schôdzi na veľkonočný pondelok za účasti význačných členov viedenského Robotníckeho vzdelávacieho spolku. — Hönig nakoniec prednášal o konštitucionálnych štátnych zriadeniach.

časným búrlivým vývinom robotníckeho hnutia v Rakúsku, svedčí fakt, že už po dvojmesačnom improvizovanom účinkovaní stihol zorganizovať prvé verejné socialistické zhromaždenie v Uhorsku, na ktorom sa veľmi preukazne prejavilo usmerňovanie rakúskym socialistickým robotníckym hnutím. Zhromaždenie 29. marca 1869 bolo veľkoryse pripravené a muselo vzbudiť hlboký dojem formou i politickým obsahom. Ako rečníci prišli poprední činitelia viedenského Všeobecného robotníckeho spolku Konrád Gross, Herman Hartung a Ondrej Scheu, zástupca Všeobecného robotníckeho spolku v Budapešti A. Ihrlinger, ďalej redaktor časopisu F. Szmolényi, ako zpravodajcovia zúčastnili sa na ňom zástupcovia významnejších viedenských novín a boli poruke i stenografi. Za účasti asi 1000 robotníkov otvoril zhromaždenie v mestskom kasíne (miestnosť bola ozdobená robotníckymi odznakmi a zástavami) predseda RVS Flexner s poznamenaním, že nejde o schôdzu RVS, ale o verejné zhromaždenie robotníkov.

Zhromaždenie splnilo svoje poslanie z hľadiska úlohy, ktorá stála pred počínajúcim hnutím bratislavského robotníctva: spojil s hnutím socializmus. Účastníci prijali „s veľkým oduševnením a radostne“ program sociálnej demokracie, ako ho na začiatku vysvetlil prvý rečník Gross:

„Sociálna demokracia sa usiluje pokojnou a zákonnou cestou, iba verejným presviedčaním, dosiahnuť úplné zrovnoprávnenie všetkých občanov, a to z politickej stránky zavedením priameho všeobecného volebného práva do všetkých zastupiteľských sborov a tým obnovením slobodného ľudového štátu, v sociálnom ohľade vlastným užívaním všetkých výnosov práce prostredníctvom výrobných družstiev, podporovaných slobodným ľudovým štátom. V národnostnom ohľade sociálna demokracia zastáva sebaurčenie národov. Preto sociálnodemokratická strana v najbližšom období chce uskutočniť, a to všetkými zákonitými prostriedkami, tieto požiadavky: 1. neobmedzené spolkové a zhromažďovacie právo, včítane koalíčného práva, 2. úplnú tlačovú slobodu, 3. všeobecné hlasovacie právo do všetkých zastupiteľských sborov, 4. úplnú slobodu vyznania, 5. rozpustenie stálej armády, 6. všeobecné ozbrojenie ľudu. — Strana si kladie za úlohu rozširovať všeobecnú osvetu a zakladať spolky v celej ríši.¹⁷

¹⁷ Predbežná noticka o zhromaždení v PZ z 27. a 30. marca, obšírny referát v čísle z 31. marca; je pomerne obšírnejší ako zpráva uverejnená v časopise Arany Trombita, publikovaná aj v diele *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, Budapest 1951, I, 129 a 130 (Ďalej *Dokum.*).

Kronika zhromaždenia:

Prvý prehovoril z rečníckej tribúny Konrád Gross. Vysvetľoval politickú stránku sociálnej otázky, požiadavku všeobecného hlasovacieho práva, ktoré musí dostať aj robotník, aby zákonodarnou cestou mohol sa domáhať zlepšenia vlastného postavenia. Potom čítal a vysvetľoval bod za bodom sociálnodemokratický program, venujúc osobitnú pozornosť koalíčnému právu. Asociácie robotníctva nie sú dovolené, ale vec sa zmení po vydobytí koalíčného práva, a to na internacionálnom základe.

Ďalším rečníkom bol H. Hartung. Vyzdvihoval, že riešenie sociálnej otázky nemá byť násilné, ale pokojné. Aj on zdôrazňoval význam koalíčného práva, hovoril proti

Jednoznačný príklon bratislavského robotníctva k tomuto programu sociálnej demokracie, nevymkynajúci sa ani úprimným oduševnením pre typicky lassallovské náhľady zo všeobecného rámca robotníckeho hnutia v tomto období, veľmi znepokojil buržoázne kruhy. Kým doteraz podceňovali prenikanie socializmu a jeho význam pre budúcnosť, po prvýkrát ukázali vlastnú zbraň: pohrozili výlukou „politizujúcich“ robotníkov. V apríli musel E. Niemczyk „v mene bratislavských sociálnych demokratov“ vystríhať cudzích (viedenských) krajčírskych tovarišov v rakúskych krajinách, aby necestovali za prácou do Bratislavy, pretože Mandlova továreň na konfekciu sa chystala prepustiť z práce 50 robotníkov pod zámenkou, že sú sociálni demokrati z RVS a že sa nedali nahovoriť, aby sa stali členmi spolku majúceho iné zásady.¹⁸ Doterajšie zvýšené ideologické usmerňovanie robotníctva smerom na osvetové ilúzie¹⁹ nadobudlo zaraz

kapitalistickému vykorisťovaniu robotníkov a o podiele robotníkov na zisku z výsledkov práce.

Potom rokovanie na štvrt hodiny prerušili, pretože sa na zhromaždenie dostavil mestský kapitán a žiadal predsedu o rozhovor.

Ihrlinger hovoril po nemecky o pomeroch uhorských robotníkov, „ktorí síce ešte nebojujú v takých strašných formách o svoju existenciu“ ako inde, ale aj na nich už dolieha sociálna otázka. Podrobil kritike uhorskú verejnosť, ktorá zväčša — platí to aj o tlačí — nechápe nevyhnutnosť, že treba zlepšiť postavenie uhorského robotníctva.

Scheu sa zaoberal najmä údajmi o mzdovom postavení robotníctva, ktoré nestačí na živobytie robotníka a jeho rodiny. Dlhý pracovný čas temer vo všetkých fabrikách podkopáva telesné a duševné sily pracujúcich. „Predtým sa poddanstvo, za ktorého poddaní roľníci pracovali 3 dni na pána a 3 dni pre seba, pokladalo za barbarstvo, a preto bolo zrušené. Ale poddanstvo u robotníkov ešte trvá, veď 6 hodín pracujú na fabrikanta a 6 hodín pre seba.“

Szmolényi, jeden z redaktorov časopisu Arany Trombita, tlmočil a zhrnoval nastolené problémy v maďarskom jazyku.

Z bratislavských členov RVSV hovorili Wertheim a Kostelecký, ktorý sa prihovárал za lepšie vzdelanie mládeže, vyvolal na slávu hostom a zbrataniu uhorských a rakúskych robotníkov.

Gross hovoril proti robotníckej aristokracii, o celkom zanedbávanej výchove detí fabrických robotníkov.

Na návrh H. Hartunga prijali program sociálnej demokracie. Scheu vyvolal na slávu Lassalovi a jeho zásadám. Zhromaždenie sa začalo o 14. hodine a trvalo 3 1/2 hodiny. Pred zhromaždením a v jeho priebehu prišli početné pozdravné telegramy z robotníckych schôdzok vo Viedni.

Večer bol v mestskom kasíne na počesť hostí spoločenský večierok s programom, navštívený členmi RVSV, ich rodinami a pozvanými (asi 200). Treba zaznamenať pozdravný telegram robotníckeho spolku Vorwärts z Grazu. Zábava trvala do 3. hod. v noci, kým sa hostia nevybrali na spiatočnú cestu.

¹⁸ Viedenský Volkstimme (red. H. Hartung) 1869, č. 2. (Niemczykova zpráva z Bratislavy 21. IV.)

¹⁹ Porovnaj PZ z 13. marca 1869, článok *K sociálnym pohybom v Európe*: „Buržoázia sa môže učiť, že si sama škodí, keď nedáva robotníkom dostatočné prostriedky na zlepšenie postavenia, a chce si zastierať pravý stav vecí. A robotníctvo sa môže učiť, že nerobí dobre, keď dôveruje pekne znejúcim slovám politického agitátora a neskúma ich.“

Porovnaj aj PZ zo 6. apríla, kde sa uverejňuje poučenie z ostatných robotníckych zhromaždení. V Rakúsku vraj so smútkom zbadali, že nešťastné používanie frázoovitých hesiel, ako napr. štátna pomoc robotníkom, svojpomoc robotníkov slúži na vzájomné rozoštvávanie, podnecuje robotníkov proti majetným vrstvám. Robotníci sa majú vystríhať systémov či Lassalla, Schultze-Delitzscha a či Marxa. Hlavná vec je vzdelanie, zručnosť a usilovnosť!

praktické ciele. Proti sociálnodemokratickému prúdu, ktorý sa tak zreteľne hlásil k myšlienke triedneho boja a socializmu, šikovala do boja skupiny prívržencov schulze-delitzschovských zásad. Tento proces sa dovršil na konci apríla, alebo — tak sa zdá — presnejšie začiatkom mája 1869 odštepením sa druhého prúdu. Z 18. mája 1869 je prvá zpráva o jestvovaní Robotníckeho vzdelávacieho spolku Eintracht (Svornosť), ktorý súčasne obsadil doterajšie spolkové miestnosti v mestskom kasíne, takže jadro pôvodného spolku sa muselo odsťahovať pod menom Prvého robotníckeho vzdelávacieho spolku Vorwärts (Napred) do nových spolkových miestností na Klobučnickej ulici (č. 52).²⁰

Bolo vcelku prirodzené, že na prvé uhorské robotnícke zhromaždenie reagovala pohotovejšie skôr bratislavská buržoázia ako úrady. Organizačné presuny v radoch vedúcich i členstva sa tak vyvíjali, že sám pokladník RSVS Niemczyk pokladal za potrebné ešte tri týždne po verejnom všeobecnom zhromaždení vysvetliť tým, čo ho zatracovali, pomer k RSVS. Z jeho rozboru spolkových cieľov vyberieme aspoň podstatné body myšlienkovvej osnovy. Niemczyk rozpoznal, že dvíhanie vzdelanostnej úrovne robotníctva, ako vyjadrovalo motto „Vzdelaním k slobode, slobodou k cieľu“, aspoň u liberálnej buržoázie, nemohlo vzbudiť taký príkry odpor. Ochranu a napomáhanie hmotných záujmov robotníckej triedy (zriadenie nemocenskej a podpornej pokladnice na podklade darov a členských príspevkov, štátna pomoc pri zriaďovaní bezplatných normálnych škôl) odôvodňoval zlým postavením robotníckej triedy. Čítame tieto jeho vety: „Každý vie, že robotníci žijú vo veľkej biede, mnoho robotníkov zarobí sotva na holý život, nič mu neostáva na nepredvídané pomery.“ Snaha dosiahnuť politické práva „bude sa pohybovať len v medziach zákonov a zákonnými prostriedkami“. Čo sa týka pomeru RSVS k verejnému zhromaždeniu, treba mať na zreteli to, že spolok je v organizačných začiatkoch, takže pri dennom príleve členstva správcom spolku nestihli vysvetliť smer a tendencie zhromaždenia; a keď ono zhromaždenie nebolo špeciálne spolkové, ale zúčastnili sa na ňom nečlenovia. A ďalej Niemczyk v podstate hovorí to, že spolok neprekročí hranice svojich stanov, aj keď „členovia vo svojom vnútre holdujú predneseným princípom“, rozumejú zásadám sociálnej demokracie, ako ich vysvetľovali členovia RVS z Viedne a Pešti. Spolok nikdy nebude konať tak, aby provokoval „násilné zátkroky“ do vlastníckeho práva iných alebo aby „výčimí“ poskytoval reakcii zámienku na potlačenie akéhokoľvek liberálneho pohybu. „Ak niekto každý pokus o zmenu platného poriadku označuje slovom revolúcia, z našej strany bude vedená len na duševnom poli a nemôže mať škodlivé následky.“ (Napokon sa Niemczyk obracia k obyvateľom Bratislavy a okolia,

²⁰ PZ z 8. mája 1869: Členovia RVS (Eintracht) Svornosť sa pozývajú na pondelok 10. mája na plenárne zhromaždenie v mestskom kasíne. Prednášajú Wertheim a Gross.

PZ zo 4. mája 1869: Členovia I. RVS sa pozývajú dnes večer na gen. zhromaždenie do novo prenajatého vlastného spolkového lokálu na Klobučnickej ulici 52.

ktorí „snahy nášho spolku pokladajú za humánne a primerané dobe“, aby spolok podporovali všemožným spôsobom, finančne alebo literárne.)²¹

Pri reorganizácii spolku Napred sa na plenárnej schôdzke 10. mája 1869 uplatnila vnútorná logika doterajších spolkových faktov: vo voľbe vykonanej lístkami za predsedu zvolili E. Niemczyka, agilnú a konceptuabilnú osobnosť, ktorá — všetko ukazuje na to — bola doteraz vlastným hýbadiom spolku. Miestopredsedom sa stal F. Mak.²² Na zhromaždení vykonali aj potrebnú zmenu stanov, ale konečná osnova nemocenského štatútu a príprava stanov do tlače sa vykonala až na plenárnej schôdzke 18. mája.²³ Na schôdzke 10. mája, na ktorej volili hlavných funkcionárov, bola zaujímavá prudká debata podnietená Niemczykom o tom, či môžu voliť a byť voliteľní samostatní živnostníci. Po zhrnutí debaty sa uzniesli, že voliť a byť volení môžu byť iba tí majstri, čo zamestnávajú len jedného robotníka. Uvedieme ešte jeden prípad z mesačného zhromaždenia 24. mája, tiež charakteristický pre rozvírený pomer členov-robotníkov k členom-samostatným živnostníkom. Pri voľbe pokladníka ozval sa totiž názor, že pokladnicu spolku treba zveriť do bezpečných rúk, najlepšie samostatnému členovi spolku. Iní pokladali tento návrh za urážku robotníkov a Niemczyk navrhol riešenie v tom zmysle, že voliteľný je každý člen; ak nemôže dať záruku sám pokladník, treba ju vraj pýtať od jeho zamestnávateľa. To aj prijali.²⁴ Obidva prípady sú dokladmi toho, že málomeštiacke vplyvy a ilúzie vrhali ideové tiene na chod prvých robotníckych organizácií pri takom rozličnom sociálnom pôvode proletariátu.

Opis organizačného prerodu by sme mohli uzavrieť poukazom na program valného zhromaždenia I. RVSV 31. mája 1869, na ktorom mali vyhlásiť programovú solidaritu (Anschlussklärung) so všeobecnými spolkami vo Viedni a v Pešti.²⁵ Na zhromaždení Všeobecného robotníckeho spolku v Pešti dňa 5. júna 1869 došiel aj povzbudzujúci telegram bratislavských robotníkov: „Pevne zotrvať na zásadách sociálnej demokracie!“²⁶ A na pôde spolku v plenárnej schôdzi 14. júna 1869 na Niemczykovo odporúčanie potvrdili poznovu vernosť sociálnodemokratickému programu, ako ho vyslovili viedenský súdruhovia.²⁷

Osnovou činnosti spolku Napred za Niemczykovo predsedníctva bolo predovšetkým plnenie najdôležitejšej úlohy: začleniť bratislavské robot-

²¹ PZ z 19. apríla, *K robotníckemu hnutiu v Bratislave*. Článok sa končí: „Dary prijíma a kvituje E. Niemczyk, chemische Produktenhandlung,“ Ventúrska ul. 197 ako pokladník spolku.

O spolkovej činnosti v apríli 1869 sú len kusé zprávy. PZ z 31. marca a 17. apríla priniesli len oznamy schôdzok: výborová schôdza bola 2. apríla, členská 5. apríla a 19. apríla.

²² PZ zo 14. mája 1869.

²³ PZ z 15. mája prináša totiž takýto program schôdzky.

²⁴ PZ z 25. mája.

²⁵ PZ z 29. mája.

²⁶ PZ z 8. júna.

²⁷ Volkstimme 1869, č. 6. Zpráva z Bratislavy z 15. júna 1869.

níctvo do zápasu za politické práva pri uvedomovaní si medzinárodnej jednoty robotníckeho hnutia. O jeho pomere k robotníckemu hnutiu v hlavnom meste Uhorska je naporúdzí pomerne málo zpráw, ale zato sme informovaní o jeho tesnom spojení s robotníckym hnutím vo Viedni a v Brne, kde vystupoval aktívne (napríklad na robotníckom zhromaždení 5. júla 1869),²⁸ až to upútalo, ako uvidíme, pozornosť uhorských úradov. Ako sliezsky rodák s utrakvistickou (slovansko-nemeckou) výchovou mal dobré predpoklady pre účinkovanie v národnostne zložitom bratislavskom prostredí. Z jeho rečových znalostí možno usudzovať na dobré vzdelanie, ktoré malo u neho na každom kroku spoločenskú funkciu. V čase svojej predsedníckej funkcie mal 31 rokov a práve zakladal rodinný domov, pričom sa dostával do súvislosti so slovenským prostredím.²⁹ Jeho intelektuálne ambície posilňovali neobyčajný agitátorský talent. Tento značne organizovaný vlastný život prenášal aj na spolkové pole, takže sa mu podarilo vyvolať v Naprede všestranný ruch, aj keď sa sám sústreďoval na politickú výchovu členstva (a ešte konkrétnejšie: na problém všeobecného volebného práva).³⁰

Ale v tomto čase vládne opatrenia proti politickým agitáciám robotníckych spolkov boli už v prúde a postihovali aj bratislavské hnutie. Na Štefana pripravoval Napred rozvinutie spolkovej zástavy a táto forma verejného zhromaždenia mala zabezpečiť hojný prílev členstva do spolku. Ale mestský kapitán slávnosť zakázal s odôvodnením, že spolok nemá schválené stanovy, napriek tomu, že čistý výťažok sa mal venovať spolkovej nemocenskej pokladnici. Robotnícke spolky v riši vchádzali zreteľne do obdobia bedlivej „pozornosti“ zo strany a vlády, rakúskej aj uhor-

²⁸ Volkstimme 1869, č. 7. Zpráva z Brna zo 6. júla.

²⁹ Prof. M. Gosiorovský upozornil ma na zápis v bratislavskej matrike sobášeňých u sv. Martina, ktorý obsahuje podstatné životopisné údaje. Podľa neho Eduard Niemczyk, obchodník, syn Jozefa N. a matky Alojzie rod. Jülke, narodený v Opolí (Oppeln), 31 ročný, bytom v Bratislave na Ventúrskej ulici 187, oženil sa s Jozefínou Žofiou Krupecovou, dcérou Jozefa Krupeca a Evy rod. Vrchovskej (rodičia umreli), rodom z Myjavy, 29 ročnou, bytom na Klobučnickej ulici 59. Sobáš bol krátko po 10. okt. 1869.

³⁰ Činnosť spolku mala v máji tieto dispozície: V utorok zasadal výbor, v stredu náuková, vo štvrtok spoločenská, v piatok nemocenská sekcia, v sobotu bývala členská beseda.

10. mája 1869 otvorili spolkovú knižnicu; pričom Niemczyk žiadal urobiť akciu, aby sa požiadali redakcie viacerých novín o zasielanie časopisu alebo zadarmo, alebo za polovičnú cenu. PZ zo 14. mája.

24. mája N. odovzdal ako bývalý pokladník spolku spolkové peniaze dočasnému pokladníkovi Krammerovi, pričom venoval do pokladnice 3 zl. N. oznámil na tomto zhromaždení, že člen Sklárik daroval knižnici knihy a navrhol poďakovať sa darcovi. PZ z 25. mája.

20. júna 1869 mal spolok zábavu v prírode na Búdkovej ceste. Členstvo pochodovalo za sprievodu vojenskej hudby a pod nacionálnou zástavou. PZ z 21. júna.

Prednášková činnosť: 10. mája zakľúčil N. plenárnu schôdzku prednáškou o volebnom práve. 31. mája N. temer hodinu vysvetľoval spôsoby, ktorými by sa pokojným a zákonným spôsobom dosiahlo všeobecné volebné právo. — PZ zo 14. mája a z 5. júna.

skej, a mnohé úradné opatrenia naznačovali jasne perzekúciu robotníckych ideológov a robotníckych spolkov „ako živnej pôdy sociálnodemokratickej agitácie“. Už na začiatku júna zakazovali zhromažďovanie temešvárskeho robotníckemu spolku; podľa mienky Ministerstva poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu čerpal svoju počiatočnú iniciatívu z toho istého prameňa ako tvoriaci sa spolok bratislavský³¹ (t. j. rakúskej sociálnej demokracie).

Niemczyk bol aktívny predseda. Jeho pričinením sa v spolku dohodli vyslať deputáciu vo veci stanov priamo k ministrovi vnútra Wenckheimovi, ktorý na konci júla bol v hlavnom meste ríše, vo Viedni. V deputácii boli: Niemczyk, podpredseda PRVS Mak a popredný činiteľ viedenského robotníckeho hnutia redaktor Henrich Oberwinder. Deputácia má historický význam v tom zmysle, že seriózne organizovanie bratislavského robotníctva a jeho boje pod Niemczykovým vedením upútali pozornosť aj samotného K. Marxa natoľko, že pokladal za vhodné zaoberať sa nimi na bazilejskom kongrese Generálnej rady Internacionály roku 1869. Pozrime, aké boli predpoklady výsledkov deputácie. Ministerská rada 25. januára 1869 vo veci robotníckych spolkov zaujala takéto stanovisko: „Hoci potreba organizovania robotníckych spolkov ešte nie je toho času v Uhorsku aktuálna, keďže sa táto otázka nadhodila, nemožno ju obísť mlčaním. Preto do toho času, kým sa upraví zákonodarne, stanovilo sa, že robotnícke spolky, ktoré sa chcú založiť so zárobkovými, humánnymi a osvetovými cieľmi, má po preskúmaní stanov povoliť Ministerstvo poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu. Ak v stanovách zadaných na schválenie boli by či už otvorene alebo skryte odhodlania odlišné od týchto troch jasne určených cieľov, má sa spolok... vyzvať, aby... návrh stanov, vzťahujúci sa na uskutočňovanie činnosti spolku v politickom alebo inom smere, ... predostrel Ministerstvu vnútra.“³² A stanovisko ministra vnútra poznávame v čase okolo bratislavskej deputácie z prípisu o stanovách Všeobecného robotníckeho spolku v Pešti: „Podľa prvého odseku bodu B, § 2 je jedným z cieľov spolku účinkovať na dosiahnutie politických a občianskych práv robotníckej triedy. To by som chcel správnejšie a presnejšie formulovať. V ústavách stojacich na úrovni dobových požiadaviek, tak aj našej vlasti, nie je totiž vykonávanie politických práv viazané na triedy, ktoré v politickom zmysle slova prestali existovať, ale na osobnú kvalifikáciu. Snaha o zmenu kvality a kvantity tejto kvalifikácie je teda oprávnená, ale chcieť určitej spoločenskej triede ako triede zabezpečiť politické práva je krokom späť a nespravodlivosť voči iným triedam, ktoré aspoň doteraz ani nepomýšľali na také privilegované postavenie.“³³ V tomto stanovisku ministra Wenckheima je anticipovaná situácia, ktorá nastala pri audiencii bratislavskej robotníckej deputácie 19. júla 1869. Minister

³¹ Prípis Ministerstvu vnútra z 31. júla 1869. *Dokum.*, 130.

³² Tamže, 84.

³³ Tamže, 88.

ju prijal cynicky, nevlúdne a jeho správanie vzbudilo všeobecné pohoršenie.³⁴

Spomenuli sme, že vec si všimol aj sám Marx a v zpráve Generálnej rady k IV. sjazdu I. internacionály, ktorý sa konal v dňoch 6.—12. septembra 1869 v Bazileji, vyslovil sa takto: „Ak je rakúske robotnícke hnutie prenasledované, tak je neskrývane a nehanebne štvané v Uhorsku. O tomto dostala Generálna rada z Pešti a Bratislavy najspoločnejšie zprávy. Postačí jeden prípad, aby sme ukázali, ako vláda zaobchádza s uhorskými robotníkmi. Pán von Wenckheim, uhorský minister vnútra,

³⁴ Nasledujúci opis zostavil podľa ústnych a písomných dát (tak sa vidí Niemczykových) redaktor PZ Hermann Höchel; uverejnil ho v PZ zo dňa 22. júla 1869. Z opisu čerpal o štvrtstoročie neskoršie Karol Hanzlíček, ktorý ho doplnil niektorými živými detailami a uverejnil v časopise Wahrheit 1899, č. 26.

U ministra sa dali ohlásiť na 8. hodinu, boli však odkázaní až o 2 hodiny neskôršie. Keď sa dostavili do kancelárie, nechceli ich pripustiť priamo k ministrovi. Stojac na chodbe, deputácia vypočula lakonické posolstvo so scela oprávneným nepríjemným prevrpením, vyhlásila však, že sa neďa odmietnuť. Medzi členmi deputácie rozvinula sa krátka, ale živá diskusia, že predseda žijeme v konštitucionálnom štáte, kde možno úfať sa, že minister audienciu neodmietne, veď ani monarcha najnepatnejšiemu poddanému ju neodoprie. Niemczyk sa nedal zastrašiť, odkázal, že ak ich neprijme minister, budú si žiadať audienciu u cisára. Dvere k ministrovej izbe boli pootvorené, zdalo sa, že minister diskusiu počul, lebo hneď zatým vyzvali deputáciu, aby vošla dnu.

Pri prijatí konštitucionálny pán minister odľúkol dym svojej cigary deputácii v ústrety, vyzval ju k slovu, a tak sa rozvinul tento charakteristický rozhovor:

Minister (drsným, pohrdavým tónom): Co chcete?

Niemczyk po zvyčajnom pozdrave: Excelencia, prichádzame v mene bratislavských robotníkov s prosbou, aby im bolo dané to isté právo, aké majú všetky ostatné spolky v Uhorsku, dovolíť im totiž, aby sa mohli na jednej strane vzdelávať, a na druhej strane zlepšovať svoje hmotné postavenie prostredníctvom nemocenskej a podpornej pokladnice, ako aj inými zákonitými prostriedkami.

Minister: Pracujú robotníci usilovne?

Niemczyk: Podľa okolností.

Minister: Potom nič viac nepotrebujú.

Niemczyk: Touto odpoveďou nebudem môcť upokojiť bratislavských robotníkov, ktorí beztak repcú na nerovnosť zákonov a vládu svojvôle.

Minister: Nech repcú. My si už poradíme, čo s nimi urobím.

Niemczyk: V takom prípade aj robotníci budú vedieť, čo robím, keď sa s nimi takto zaobchádza. Prosíme vás, excelencia, urobte opatrenie, aby nám boli už dávno podané stanovy podľa možnosti skoro schválené a aby sa zrušil výrok o zákaze zhromaždenia, ktorý máme v rukách.

Minister: To sa ma netýka. Odovzdal som svoje záležitosti. Obráťte sa v Pešti na štátneho sekretára alebo na vášho mestského kapitána, tam dostanete odpoveď.

Niemczyk: Práve na základe tohto rozhodnutia odkázal nás mestský kapitán v Bratislave na Vás. Opätovná žiadosť nemala by uňho nijaký lepší výsledok, lebo subalterné vrchnosti správajú sa a musia sa správať podľa pokynov vašej excelencie.

Minister: Potom vám už nemôžem pomôcť.

Niemczyk: Týmto spôsobom je každý vydaný napospas svojvůli jednotlivých vrchností. To sa však nezhoduje s konštitucionálnym chápaním.

Minister: Beriem zodpovednosť za túto svojvôľu na seba.

Niemczyk: Musí predseda existovať nejaký spolkový zákon.

Minister: Uhorsko nemá ešte spolkový zákon. Preto ani robotníci nemôžu zakladať spolky, oni majú len pracovať. (Poznámka red. PZ: Pozri obdobie Metternicha a Sedlnitzkého, Bacha, vládu Pálffyho!)

Niemczyk: Ale kapitalisti sa smú spolčovať. Pekná rovnoprávnosť! Excelencia, chcete pravdepodobne povedať, že robotník musí ostať stále takým nevedomým, ako bol doteraz, aby sa z neho urobil nástroj, aby bol schopný kapitalistické-

bol práve v štátnych veciach vo Viedni. Bratislavskí robotníci, ktorým už celé mesiace nepovolili verejné zhromaždenie a dokonca im zakázali aj slávnosť, z ktorej čistý zisk mal pripadnúť v prospech nemocenskej pokladnice, poslali nakoniec do Viedne delegáciu robotníkov, medzi nimi aj známeho agitátora Niemczyka, aby predniesli sťažnosť slávnemu von Wenckheimovi. Stálo to námahu vymôcť si prístup k vysoko postavenému pánovi. No keď sa konečne ministerská izba otvorila, minster prijal robotníkov spôsobom, ktorý odporoval všetkej slušnosti. „Ste robotníci? Pracujete usilovne?“ pýtal sa minister prevracajúc v ústach dymiacu sa cigaru, „potom sa nemáte o nič viac starať, nepotrebuje nijaké spolky, a ak sa zamiešate do politiky, budem vedieť proti tomu nájsť prostriedok. Neurobím pre vás celkom nič. Nech len robotníci reptajú.“ Na otázku, či teda má byť všetko ponechané na zvoli úradov, minister odpovedal: „Áno, na moju zodpovednosť.“ Po dlhých daromných vysvetľovaniach robotníci napokon opustili ministra s vyhlásením: „Kým má vládna moc vplyv na postavenie robotníkov, robotníci sa musia zaoberať politikou a budú to robiť.“³⁵

Marxovým komentárom, ku ktorému pravdepodobne prispel aj rakúsky robotnícky vodca Henrich Oberwinder, účastník bazilejského kongresu, dostal medzinárodný proletariát po prvý raz informácie o aktivite bratislavského robotníctva.

ho vykoristovania a aby sa mohlo povedať, že je surový, bez inteligencie. My robotníci chceme si materiálne pomáhať, vzájomne sa podporovať a vzdelávať, aby sme sa mohli usilovať aj o politické práva.

Minister: Robotník sa nemá čo starať o politiku.

Niemczyk: Excelencia nás prevádza hmlistou oblasťou. Prosíme konečnú odpoveď.

Minister zmenil teraz svoj náhľad a vravel, že mestský kapitán mal akiste dôvody pre to, aby odoprel zhromaždenie, a vyzval deputáciu, aby sa ešte raz obrátili naňho písomne a žiadali uviesť príčiny v písomnej odpovedi. Ak by bola odmietavá, môžu ju poslať do Budína.

Niemczyk: To sú iba prázdne fáhy na šachovnici.

Minister: Zlý robotník štát len poškodzuje.

Niemczyk: Podľa môjho náhľadu zlý robotník škodí štátu menej ako zlý minister.

Zabúdajúc na svoj prvý náhľad alebo nič naň nedbajúc povedal potom minister, že robotníci môžu zakladať nemocenské poisťovne a že aj slávnosti na také ciele sú dovolené.

Niemczyk: Podľa toho sa budeme správať, najmä ak by sme za štyri týždne zas nedostali odpoveď.

Deputácia predniesla sťažnosť, že stanovy po viacerých týždňoch neodišli, na to však minister odpovedal, že robotníci sa majú o to starať, lebo vraj vec môže byť aj za tri dni vybavená. Napokon sa obrátil minister na rečníka so zlomyseľnou otázkou, či on chce urobiť robotníkov šťastlivými. Niemczyk v spravodlivom vzrušení odvetil, že má statočný, pevný úmysel nezištne bojovať za blaho robotníckej triedy, že ho však v tom hatí nedostatok osobnej moci. Podľa jeho chápania pán konštitucionálny minister mal by sa povinne starať predovšetkým o rovnoprávnosť pred zákonom, o zlepšenie postavenia robotníckej triedy, ako aj o obyvateľstvo vôbec. Keď začal byť minister nafúkaným, opustil aj Niemczyk konvenčný zdvorilostný tón a oslovil ministra „pán Wenckheim“, načo sa on obrátil k deputácii chrbtom. Deputácia sa ani neodporúčala a opustila miestnosť.

³⁵ Pozri najnovší prepis u Gosiorovského, 36, 37.

Po viedenskej audiencii Niemczyk spolu s inými členmi spolku urgoval vybavenie stanov u štátneho tajomníka Szlávyho v Budapešti. Dozvedeli sa, že stanov ministerstvo „vybavilo“ a že ich má v rukách mešťanosta. Vydal ich však až vtedy, keď mu Niemczyk citoval číslo i dátum ministerského prípisu. Tak sa vec tradovala medzi členstvom.³⁶

Niemczykovým pričinením sa vec stanov pohla síce z mŕtveho bodu, jeho rezolútnosť a politická úroveň pri ich vymáhaní zvýšila jeho autoritu, ale súčasne aj úrady sústredili pozornosť na jeho politickú činnosť. Bratislavský mestský kapitanát hlásil 5. augusta 1869 Ministerstvu vnútra, že Niemczyk je v spojení s brnenskými a viedenskými robotníckymi spolkami a zúčastňuje sa na ich schôdzach, kde „zbiera idey a prináša ich do tunajšieho spolku“.³⁷ Za týchto okolností sa dozvedel Niemczyk 16. augusta od mešťanosta, že ministerstvo vrátilo stanov na opravu. Ministerstvo, chcúc zamedziť v praxi každú širšiu aplikáciu spolkového úsila o dosiahnutie politických práv pre robotnícku triedu, proste príslušný paragraf zo stanov vyškrtlo. Na valnom zhromaždení RVSV po debatare prijali vcelku Niemczykov náhľad, aby v zmysle ministerského prípisu vnechali bod politického charakteru. Väčšina 193 hlasov za návrh podáva nám pri nedostatku iných zpráw aspoň približnú predstavu o počte členstva. Z referátu komisie spoločenskej sekcie vysvitlo, že prípravy na odhalenie zástavy sú v plnom prúde, a preto zhromaždenie vyslalo k mešťanostovi delegáciu, aby ho požiadala o účinnú podporu pri schvaľovaní stanov. Pred prednáškou predsedu E. Niemczyka na konci zhromaždenia vyslovili mu vrelú vďaku za nezištnú a obetavú prácu pre spolok.³⁸

Rozvitie spolkovej zástavy, pôvodne určené na 15. augusta, preťahovalo sa obvyklým postupom pri schvaľovaní stanov najprv na 29. augusta, potom na 5. septembra a ustálili ho definitívne na 12. septembra, po odobrení stanov.³⁹

Posviacka zástavy 12. septembra bola prejavom organizačnej rozpínatosti spolku, ale ešte väčšmi manifestáciou ideového základu prevažnej časti robotníckeho hnutia. O jej vonkajšom priebehu sme podrobne informovaní zpravodajcom PZ, ktorý udalosti venoval celú besednicu, o jej politickej podstate podáva zprávu policajné hlásenie; z pozvaných civilných vrchností zúčastnil sa na slávnosti iba hlavný sedriálny sudca Kukleník. Pozdravné telegramy poslali slávnosti robotnícke spolky vo Viedni, v Pešti, v Grazi, Kremži, Marburgu, Leoben a Neunkirchen. Najvýznamnejším bodom slávnosti bola reč predsedu Niemczyka a obsah prísahy na zástavu. Niemczyk v prívete povedal: „Robotníci! Zišli sme sa tu dnes na spoločnej slávnosti, o význame ktorej sme si všetci na čistom. Jednako dovoľte mi, aby som niekoľkými slovami, bez prázdnych fráz a kvetna-

³⁶ Wahrheit 1899, č. 26.

³⁷ Arató E., *Styky československého a maďarského robotníckeho hnutia (1867—1890)*, Československý časopis historický II, 1954, 39.

³⁸ Dokum. I, 131—132.

³⁹ PZ zo 14. 8., 26. 8. a zo 7. 9. 1869. Plagátom bola slávnosť oznámená na 5. 9.

tých slov, vysvetlil jej cieľ. Budem hovoriť, ako sa patrí k členom strany, len o svojich názoroch a citoch tak, ako treba hovoriť s robotníkmi, a pokúsím sa všetko zhrnúť do niekoľkých slov. Posviacka zástavy nie je nič iné ako pozdvihnutie do vlajky stelesnených našich snáh, myšlienok a zásad — verejné vyhlásenie našich požiadaviek, priznanie sa k nim. Je to najkrajší deň nášho života, v pravom slova zmysle demokratický sviatok, prostý všetkých konfesiónálnych predsudkov, ktorý ako svetobčania oslavujeme v medzinárodnom duchu. Vlastný zmysel našej slávnosti je vyjadriť to v prísaha, ku ktorej vás vyzvem po posviacke. Nabádam vás, buďte spolu v duchu, v srdci, lebo náš spoločný cieľ je tento: bojovať bez vražedných a všetko ničiacich zbraní za slobodu a rovnoprávnosť. Šľachetné základné myšlienky sociálnej demokracie sa nijako nezrovnávajú s používaním vražedných zbraní. My chceme napredovať s duchom doby a konáme podľa hesla, ktoré hovorí: „Vzdelanie oslobodzuje, jednota dáva silu a bojujeme zbraňami vzdelávania!“ Nedbajme teraz na boje a biedy minulosti, zabudnime na ne, nekazme si oslavu trpkými myšlienkami. Sme jednotní a keď vydržíme, budúcnosť je naša. Pracujeme iba krátky čas a môžeme ďakovať výlučne iba našej odvahe a vytrvalosti, že s plným vedomím môžeme dnes povedať: V Uhorsku sú bratislavskí robotníci prví, ktorí dvíhajú socialistickú zástavu. Zakľúčme našu slávnosť v nádeji, že naši bratia pôjdu čoskoro za naším príkladom a potom budeme pracovať ďalej spoločnými silami. Nech žije lepšia budúcnosť robotníckej triedy, za slobodu ktorej solidárne bojujú milióny!“

Aj na nerobotnícke obecenstvo silne morálne zaúčinkovala prísaha na zástavu. Členovia spolku utvorili kruh, deti v bielom, a desiati starší a desiati mladší povedali prísahu, ako ju Niemczyk predčítal: „Dvíham pravicu a prisahám tu v božej voľnej prírode na svoju česť a šťastie, že ostanem verný zástave slobody a zásadám sociálnej demokracie. Prisahám, že nikdy ju nezneužijem pre nešľachetné ciele a vysoko ju vyzdvihnem v boji za všeobecné ľudské práva. Sľubujem, že radšej umriem pod zástavou slobody, než by som sa stal jej neverným!“

Obidva doklady ukazujú, že Niemczykovým pričinením sa politickým centrom bratislavského robotníckeho hnutia stal Napred na základe pomerne dôsledného politického vedenia.⁴⁰ Hneď po slávnosti pozývali „priaz-

⁴⁰ Žandárske hlásenie o Niemczykovej reči pri posviacke zástavy zo dňa 12. septembra 1869 v *Dokum.*, 132—133. — Vorwärts 1893, č. 26.

PZ zo 14. a 17. sept. — Z týchto zpráw čerpáme niekoľko zaujímavých detailov o príprave a priebehu slávnosti.

Výdavky na zástavu boli 100 zl., boli zaplatené z dobrovoľných príspevkov, najmä „kmotry zástavy“ pí Feigerlovej a „matky zástavy“ pí Kószeghy. Člen spolku J. Fabik zhotovil žrd, J. Schubert, pasiar, kovové časti.

Zástava bola z fažkého červeného hodvábu, prostred s heslom Vorwärts (Napred) v bielom poli. Červená žrd, na ktorej bola pripevnená, sa zakončievala hrotom a strieborným robotníckym odznakom (dve ruky držiace kladivo). Na ňom boli stuhu s vyšitým nápisom: Erster Arbeiter-Bildungs-Verein „Vorwärts“ a Pressburg am 15. August 1869.

Spolok mal vtedy 400 prihlásených členov.

Zhromaždište členov bolo pred hotelom National, odkiaľ sa sprievod pohol o 14

nivcov a členov“ na ustavujúce plenárne zhromaždenie a na voľbu predsedníctva, ktoré ohlasovali na 18. septembra 1869. Voľba výboru sa však pretiahla aj na 27. september a 2. október a v tom čase začal spolok konečne svoju pravidelnú činnosť. O výsledku predsedníckej voľby nemáme priamu zprávu; iba z dokladu na konci roku 1869 vidieť, že predsedom ostal aj naďalej E. Niemczyk.⁴¹

Na tomto mieste možno našu kapitolu zakončiť. Čitateľ nájde v tomto náčrte konkrétny obraz prvých robotníckych pohybov v našom hlavnom meste, ktorý hovorí o význame robotníckej triedy v štádiu prvopočiatočného styku so socialistickou teóriou, ako sa zapájala do zápasu s inými spoločenskými silami, ako si uvedomovala medzinárodnú jednotu robotníckeho hnutia. Čitateľ vybadá, že osobnosti, ktoré tu vystupujú v úzkom súvisi s masami robotníkov, sú vykreslené predovšetkým z ich pozitívnych stránok. Je to aj preto, že udalosti spojené so vznikom a prvými krokmi robotníckej organizácie Napred predstavujú v osnove vcelku hrdinský a obetavý zápas za lepšiu budúcnosť robotníckej triedy. Vidieť to z významu, aký malo spomenuté prvé uhorské socialistické zhromaždenie v Bratislave na konci marca 1869 pre úlohy medzinárodnej solidarity proletariátu, ako to bolo v intenciách I. internacionály. Obraz nemôžeme preto nezakončiť poukazom na fakt, že práve na bratislavskej pôde sa organizovaný proletariát prihlásil k I. internacionále. Bolo to na konferencii sociálnych demokratov z celej rakúsko-uhorskej ríše 14. novembra 1869, kde za prítomnosti delegátov robotníckych spolkov vo Viedni, v Pešti, v Brne a iných mestách ríše, ako aj delegátov z Mníchova, Norim-

hod. za zvukov vojenskej hudby. Slávnosť sa konala na závodíšti v dnešnej Petržalke. O 15. hod. prišli na koči „matka“ a „kmotra“ zástavy a slávnosť sa začala prítomom predsedom. Nasledovalo pribíjanie pamätných klincov, i poprednými členmi, a poďakovanie predsedu protektorkám. Čítali sa pozdravné telegramy. Za streľby z mažiarov pozdvihnutou zástavou pozdravili všetky štyri svetové strany, zaznela hudba. Potom Niemczyk vyzval členov ku prisaha na zástavu „za slobodu, rovnosť a bratstvo“. Po prisaha spieval členský spevokol. To malo históriu. Sprvotí slúbil účasť mestský spevokol, ale potom odriekol. Preto sa musel utvoriť narýchlo v PRVS spevácky odbor. V prestávkach aktu hrala vojenská hudba.

Potom zhromaždenie nastúpilo späťochod do mesta za zvukov vojenskej hudby, ktorá zahrála aj Lassallov pochod, zvlášť nacvičený pre oslavu.

V Prepoštskej záhrade predseda oznámil, že priaznivcom spolku (spomenutým pániam a redaktorovi PZ K. Höchellovi) udeľujú čestné členstvo a oddal im dekréty.

Zástava bola vyložená v záhrade na prehliadku.

Slávnosť od 19. hod. preniesli do haly hotelu National. Zvláštnej pozornosti sa tešil veliteľ posádkového pluku Schaffer, ktorý zotrval na tanečnej zábave dve hodiny. V prestávkach bola lotéria v prospech robotníctva a člen J. Schubert, „eskamotér“, zabával prítomných veselými kúskami.

Viedenský robotnícky vodca Scheu použil príležitosť a povedal reč o význame červenej, sociálnodemokratickej zástavy. Slávnosť trvala do brieždenia.

Zpravodajca PZ K. Koler zaključil referát týmito myšlienkami: „A keď sa toto ich právo (t. j. rovnoprávnosť robotníctva na základe vzdelania — K. G.) bude uplatňovať so zreteľom na záujmy všetkých stavov, dosiahnu najvyššiu métu — slobodu a s ňou šťastie. Nuž napred, robotníci za vzdelaním, ale vzdelaním ku slobode a šťastiu!“

⁴¹ PZ z 15. 9. a 5. 10. 1869. Doklad o Niemczykovom predsedníctve pozri v PZ zo 4. 12. 1869.

berku, Paríža, Londýna a z Belgicka boli prijaté eisenaušské uznesenia. Tajné porady konferencie sa konali pod predsedníctvom, ako hovoria úradné spisy, „Bratislavčana Almagyho“.⁴² Ak za touto anonymnou postavou možno vidieť pravdepodobnú osobnosť Eduarda Niemczyka, ako sa nazdáva Gosiorovský, je jasné, do akej miery bratislavské hnutie prerastalo miestne rozmery.

Карол Голань

ПЕРВЫЕ ГОДЫ РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ В СЛОВАКИИ Возникновение рабочего просветительного общества „Вперед“

Австро-венгерское соглашение 1848 г. явилось важным рубежом в истории рабочего движения империи, т. к. венский абсолютизм сделал австрийской буржуазии ряд политических уступок в форме буржуазной конституции, а в Венгрии создал возможным введение в жизнь части либеральных законов 1848 г.; на этой основе создались более благоприятные условия для проведения собраний и объединения в союзы, что позволило развернуть более широкую легальную деятельность рабочего класса в империи.

1867 г. означал и начало деятельности рабочего класса в Bratislave. С июля 1867 г. здесь действовал временный комитет типографских рабочих, который был уполномочен подготовить создание кассы взаимопомощи для больших и едвщих типографистов. В сравнении с развитием рабочего движения в главных соседних центрах в Вене и в Будапеште брatisлавский пролетариат сравнительно нескоро добился создания своей первой организации. 1-го февраля 1869 г. было основано „Рабочее просветительное общество Форверц (Вперед)“, которое в будущем стало центром партийной жизни в городе. Это замедленное развитие можно объяснить особенностью структуры брatisлавского рабочего класса, вполне соответствующей степени капиталистического производства в городе. Bratislava по переписи населения в конце декабря 1869 г. насчитывала 46540 жителей, из них лишь 4743, т. е. около 10 % было рабочих. О характере промышленности свидетельствует соотношение предпринимателей (2392) и числа рабочих (5293): на одного предпринимателя приходится в среднем по два рабочих, что показывает даже при не точных статистических данных на преимущественно мелкопромышленный характер предприятий. Большая концентрация промышленных рабочих на отдельных предприятиях осуществилась только в последующих десятилетиях.

При возникновении общества „Вперед“ решающим было то, что хотя его и поддерживали мелкие ремесленные производители, оно все-таки шло к основанию рабочей организации. И деятельность и происходящие события в этом обществе показывают, что брatisлавские рабочие, объединенные в обществе „Вперед“, воспринимали организационные формы прежде всего от хорошо ориентированного рабочего движения Вены. С его организационной помощью осуществилось 29-го марта 1869 г. первое в Венгрии социалистическое собрание, в котором участвовали руководящие деятели рабочего движения из Вены. (К. Гросс, Г. Гартунг, А. Шей) и добились принятия программы социал-демократического движения в той форме, в какой она была выдвинута на 9-ом съезде рабочих (Арбайтертаге) в Вене 30 августа 1868 г.

Буржуазия чувствительно реагировала на это соединение социал-демократического характера с рабочим движением (например, на фабрике готового платья угрожали уволить „социальных демократов“) и благодаря собственному руководству попыталась направить часть рабочих в „Рабочем просветительном обществе Айнтрахт“ (май 1868 г.) по другому пути. Общество „Айнтрахт“ пропагандировало среди рабочих с помощью просветительных иллюзий принципы Шульце-Делича.

Большие заслуги в росте классового самосознания среди членов общества „Вперед“ имел в это время председатель Эдуард Немчик, уроженец г. Ополе в Верхней Силезии, который во время немецкого лассальянского движения познакомился с идеями клас-

⁴² Br ügel L., *Geschichte der österreichischen Sozialdemokratie I*, 221, 245, 1922.

совой борьбы и социализма. Под его руководством общество „Вперед“ стремилось к совместному действию в „Всеобщим рабочим обществом“ в Вене и в „Всеобщим рабочим обществом“ в Пеште. Сам Немчик поддерживал связи с австрийским рабочим движением и рабочим движением в г. Брюно. Борьба брatisлавских рабочих за устав была настолько упорна, что о ней говорил и К. Маркс в отчете Генерального совета съезду 1-го Интернационала 6—12 сентября 1869 г. в Базеле. О значении рабочего движения в Брatisлаве свидетельствует и тот факт, что 14 ноября 1869 г. могло в Брatisлаве состояться общее собрание социал-демократов всей Австро-венгерской империи, которое при участии делегатов 1-го Интернационала приняло айзенахские решения.

Принятие принципов социал-демократии брatisлавским рабочим движением показывает, что организационная форма „воспитательного“ общества „Вперед“ была сознательно направлена на изучение социального положения пролетариата и соединение социалистического движения с рабочим движением. Национальная пестрота брatisлавского рабочего класса являлась благоприятной почвой для осознания международного единства движения, основу для организационных связей которому давал 1-ый Интернационал.

Karol Goláň

ERSTE JAHRE DER ARBEITERBEWEGUNG IN DER SLOWAKEI

(Entstehung des Arbeiterbildungsvereins Vorwärts)

Der österreich-ungarische Ausgleich von 1867 war ein wichtiger Markstein in der Geschichte der Arbeiterbewegung im Reiche, nachdem der Wiener Absolutismus der österreichischen Bourgeoisie in der Form einer bürgerlichen Konstitution politische Konzessionen machte und in Ungarn die Uebernahme eines Teiles der liberalen Gesetze von 1848 ermöglichte; auf dieser Grundlage lockerten sich die Versammlungs- und Vereinsverhältnisse derart, dass eine erweiterte legale Tätigkeit der Arbeiterschaft im Reiche ermöglicht wurde.

Das Jahr 1867 brachte auch den Beginn der Tätigkeit der Arbeiterschaft in Bratislava. Seit Juli 1867 betätigte sich hier ein provisorischer Ausschuss typographischer Arbeiter, der mit den Vorbereitungen zur Gründung einer Unterstützungs—Wechselparkasse für kranke und reisende Typographen beauftragt wurde. Im Vergleich mit der Entfaltung der Arbeiterbewegung in den nahen Hauptzentren, in Wien und Budapest, gelangte die Arbeiterschaft in Bratislava verhältnismässig spät zu ihrer ersten Organisation. Den 1. Februar 1869 wurde der Arbeiterbildungsverein Vorwärts gegründet, welcher in Zukunft zum Kristallisationszentrum des Parteilebens der städtischen Arbeiterklasse wurde. Diese Entwicklung kann mit besonderer Struktur der Bratislavaer Arbeiterschaft, welche die Stufe der kapitalistischen Produktion in der Stadt entsprach, erklärt werden. Laut Volkszählung von Ende Dezember 1869 hatte Bratislava 46 540 Einwohner, davon ungefähr 10 %, d. h. 4743 Arbeiter. Den Ausbau der Industriezweige beweist das Verhältnis der Unternehmer (2392) zur Zahl der Arbeiter (5293): auf jeden Unternehmer entfielen also ungefähr 2 Arbeiter, was auch bei einem verzerrten statistischen Durchschnitt auf den überwiegenden Charakter des Kleinindustrie—Unternehmens hinweist. Eine grössere Konzentrierung der Industriearbeiter in einzelnen Fabriken wurde erst in den nachfolgenden Jahrzehnten durchgeführt.

Bei der Entstehung des Vereins Vorwärts war jedoch von besonderem Belang, dass ein Ansporn zur Gründung einer Arbeiterorganisation gegeben wurde, wiewohl sie von kleinen Handwerkern unterstützt wurde. Die Kronik der Tätigkeit des Vereines und der Sinn der Ereignisse in seinem Schosse weisen darauf hin, dass die im Vereine Vorwärts vereinigte Bratislavaer Arbeiterschaft ihre Organisationsanregungen in erster Reihe von der international orientierten Arbeiterbewegung in Wien empfangt. Mit der organisatorischen Hilfe des Vereines wurde am 29. März 1869 die erste sozialistische Versammlung in Ungarn durchgeführt, an welchen die Führer der Wiener Arbeiterbewegung K. Gross, H. Hartung und A. Scheu teilnahmen und die Annahme des Programmes der sozialdemokratischen Bewegung wie er am 9. Arbeitstag in Wien (am 30. August 1868) vorgelegt wurde, zustandebrachten.

Die Bourgeoisie reagierte stark auf diese Verbindung eines sozialdemokratischen Programmes mit der Arbeiterbewegung (z. B. drohte die Konfektionsfabrik mit der Ausschliessung der „Sozialdemokraten“) und unternahm den Versuch, unter eigener Vormundschaft einen Teil der Arbeiterschaft im Arbeiterbildungsverein Eintracht (Mai 1869) gleichzuschalten. Der Verein Eintracht propagierte mit Hilfe von volksbildnerischen Illusionen in der Arbeiterschaft die Grundsätze von Schulze-Delitzsch.

Einen grossen Verdienst am Anwachsen des Klassenbewusstseins unter den Mitgliedern des Vereines Vorwärts hatte zu dieser Zeit der Vorsitzende Eduard Niemczyk (Niemtzik, Niemcsik) aus Oppeln in Oberschlesien, der in der deutschen Lassalleschen Bewegung mit dem Gedanken des Klassenkampfes und des Sozialismus bekannt wurde. Unter seiner Leitung bestrebte der Vorwärts eine Aktionseinheit mit dem Allgemeinen Arbeiterverein in Wien und dem Allgemeinen Arbeiterverein in Pest. Niemczyk selbst hielt Verbindungen mit der österreichischen und Brünner Arbeiterbewegung aufrecht. Der Kampf der Bratislavaer Arbeiter um ihre Statuten war derart schlagkräftig, dass sich mit ihm in seinem Bericht an den Generalrat zum Kongress der I. Internationale in den Tagen vom 6. bis 12. September zu Basel sogar Karl Marx befasst hatte. Die Ernsthaftigkeit der Arbeiterbewegung in Bratislava beweist auch die Tatsache, dass am 14. November 1869 die gemeinsame Zusammenkunft der Sozialdemokraten aus dem gesamten Oesterreich-Ungarn eben in Bratislava abgehalten werden konnte, wobei in der Gegenwart der Abgesandten der I. Internationale die Eisenacher Resolutionen angenommen wurden.

Die Annäherung an die Grundsätze der Sozialdemokratie in der Bratislavaer Arbeiterbewegung auf dem fruchtbaren Boden des Vorwärts weist darauf hin, dass die Organisationsform eines „Bildungs“-Vereins bewusst zur Erkenntnis der sozialen Stellung des Proletariats hinwies und somit die Verbindung der sozialistischen Lehre mit der Bewegung gemeinsame Richtung nahm. Die nationale Verschiedenheit der Bratislavaer Arbeiterschaft war ein günstiger Boden für das Bewusstwerden der internationalen Einheit der Bewegung, die ihre Grundlage für organisierte Verbindungen von der I. Internationale erhielt.